

TILSTED VANDMØLLE.

Af H. STØVRING-NIELSEN

BÆKKEN, der løber gennem Tilsted, har i særlig grad formået at give byen et hyggeligt og idyllisk præg. I ældre tid fyldtes dens leje af en betydelig større vandstrøm. Fra sit udspring under Næstrup bakker ledtes den mod nordøst og fik tilførsler fra Fils enge og de to store mosedrag, Aarkær og Bredkær. Gennem selve landsbyen indrammedes bækken af den udyrkede grønning, der kaldtes gaden. Gamle folk kan endnu bruge udtrykket ”æ gaaed”. Her lå i lange rækker byens gårde og ”gadehuse”.

I flere hundrede år drev bækken Tilsted og Dragsbæk møller. Nordligst i byen, hvor den løber ind i den brede Tilsted-Fjorddal, danner den et knæ, hvorefter løbet går stik mod øst ud i fjorden. Ved knæet lå Tilsted Vandmølle. To lokalitetsnavne, Møldam og Støvdal, fortæller om dens virksomhed, og svære egeplanker lige under jordsmonnet øst for Tilsted Møllegård afmærker endnu dens plads. Det var en underfaldsmølle med een kværn, hvis sten var omkring 2½ alen i diameter.

Ved træet nedenfor laden til venstre er der endnu egepæle. Her lå Tilsted vandmølle. Fladen foran er møledammens bund, længere tilbage ses fjorddalen og i baggrunden Torp.

Det er umuligt at tidsfæste møllens oprindelse, der kan ligge mellem Valdemar Atterdag og Christian den Anden¹). Vi finder den første gang nævnt i en præsteindberetning fra 1568 i Aalborg bispearkiv. Heri fortælles, at adelsmanden Erik Lykke ejer 2 gårde, en mølle og 3 gadehuse i Tilsted (samt en gård i Silstrup).

Erik Lykke var søn af Ejler Lykke og Karen Krabbe til herregården Torp i Ræer, af hvem han arvede Vejerslevgård på Mors med bøndergods. Han opholdt sig meget ved hoffet og fik af kongen overdraget forskellige hverv. 1557 blev han sendt til Kalundborg for at passe på den fangne konge, Christian den Anden. 1559 holdt Kong Frederik den Anden på Københavns Slot bryllup for Erik Lykke og jomfru Kirstine Nielsdatter Rotfeldt, med hvem han fik halvdelen af herregården Bratskov i Brovst med en del bøndergods. Ud over dette ved man kun lidt om Erik Lykke, og hans dødsår kendes ikke. Måske er det gået ham, som det ved den tid gik flere af Lykkerne, at han har brugt mere, end han havde råd til, stiftet gæld og

forødt sit gods. 1599 omtales i Tilsted ”en liden vandmøl, som er adelens”, men ejeren nævnes ikke. Mølleren hedder Poul Poulsen. I 1603 afløses han af Oluf Andersen. Der er ingen avling, men for malingen er møllen skyldsats til 12 td. Hartkorn.

Erik Lykkes gods i Tilsted overgik omkring 1600 til kronen og blev lagt under Sejlstrup Slot i Vendsyssel, der var et kongeligt len, og i slottets jordebøger kan godset, der altid opføres samlet, identificeres. Det lå nordligst i Tilsted by omkring møllen. Den ene af gårdene var Østergård, der da havde 13 td. hartkorn. Den anden gård, der kun var halv så stor, blev senere lagt sammen med Tilstedgaard. I den boede der en Mand, der hed Bertel Nielsen. Han gik i armod og flyttede 1650 ind i det ene af de tre gadehuse. Dette hus med en lille toft, kaldet Bertels toft, blev senere lagt til møllen. De andre to gadehuse er nuværende matrikel nr. 23 og 24.

Træværket i møllen var stadig udsat for vandets ødelæggende virkning. Af lensregnskaberne fremgår, at man cirka hvert tiende år har måttet forny store dele af tømmeret, der mest var egetræ. Efter hver reparation måtte mølleren fremskaffe 4 velagtede bønders skriftlige udsagn om, at reparationen var nødvendig, og at den havde fundet sted. Når dette dokument sammen med kvitteringer for det indkøbte materiale blev afleveret til lensmanden på Sejlstrup, fik mølleren sit udlæg refunderet.

1609 bevidnede 4 gårdfæstere, Jens Christensen i Tilsted præstegård, Mads Nielsen, Chr. Michelsen og Peder Pedersen i Lyngbjerggård, at mølleren havde ladet akselen forny. En kræmmer i Tisted leverede tømmeret:

”Anno 1609 solde jeg Volle Andersen i Thelsted Mølle En Jegi Bielck for 6 mark Danske. Chresten Jensen. Egen Haandt.”

1611 bevidnes, at der er bekostet en ny ”uder Møll Hyffuel.”

”Anno 1611 solde jeg Volle Andersen y Tillstedt møll 2 thølter dieler²) for 15 mark Danske. Oluff Staphensen, Egenn Handt.”

1622 blev inderhjulet fornyet. Christen Tømmermand i Sperind udførte arbejdet på 3 dage, og Mads Mikkelsen i Tinggaard i Sjørrind, der var defoged i Thy og Mors for lensmanden på Sejlstrup, var med til at udtage tømmeret.

Af den elendighed, der var en følge af vor deltagelse i 30 års krigen 1625-29 med nederlag, besættelse og udplyndring, fik Thyland som bekendt sin rigelige del. I lenenes mandtal over fæstebønder noteredes i de følgende år vedtegningen ”forarmet” efter en hidtil ukendt målestok. I Tilsted sogn var i 1630 10 gårdmænd og 4 husmænd så forarmede, at de ikke kunde svare landgilde. Samme år betegnes møllen som ”Øde og forfalden; kan ikke give i aar uden den halve del af skylden”.

1632 blev møllestenene fornyet: ”Kiendes Jeg PederNielsøn Gryss (Gris), Borger og Raadmand i Tisted, att eftersom aff mig kiøbt ehr en paar Mølle stien

¹ Møllen kan være langt ældre end her antydtes; se i øvrigt årbog 1939, side 163 ff.

² fra tysk, fjæl, egentlig samme ord som tilje.

riget en betydelig gæld. Til dækning af denne "rigens gæld" udlagde man nu store dele af kronens gods. 1651 udlagdes således en del af Sejlstrup slots bøndergods. Derved deltes Erik Lykkes gods i Tilsted. Østergaard blev sammen med delefogedgården Tinggaard i Sjørind udlagt til en mand i Kiel, den anden gård og gadehusene til en kaptajn Strutz, og Tilsted Mølle til en mand i Skaane, der hed Christen Lund.

Den gamle vandmøllens kværn sang nu sin svanesang i den stille dal. Peder Andersen Møller, der 1650 havde overtaget fæstet, fik skylden nedsat til 6 td. hartkorn. Christen Lund i Skaane har sikkert ikke ofret møllen mange tanker endsige penge til vedligeholdelse, hvilket nok kan undskyldes, da han sikkert ikke har fået en øres indtægt af den.

1680 er møllen tildømt kongen for resterende skatter. Den kaldes da "et øde møllested med noget ringe ejendom", ansat til 1 td. hartkorn og bortfæstet til Jens Simonsen Bøjfoged (budfoged, ansat som hjælper for sognefogden til at "boje" (tilsige) bymændene til møde eller arbejde. Bestillingen ophævedes ved lov af 4. marts 1857).

1683 blev møllen sammen med en stor, del bøndergods i Thy udlagt som ryttergods til underhold for oberst Stürcks regiment.

I modelbogen fra 1686 hedder det: "Tilsted mølle findes nu at ligge øde, og saafremt den i fremtiden skulle opbygges, som er imod forhaabning, at det sker eller kan ske, da at svare af sin maling 2 td. 1 skp."

Jens Simonsen er den første, der driver landbrug på stedet. I 1684 har han en hest, en ko, 4 får, et svin og et par bistader. Han var i 3 år fritaget for afgift imod at opføre bygningerne, der bestod af: Raling 5 fag, lade og stald 7 fag. Jens Bøjfoged døde 1700, og hans søn, Simon Jensen, overtog fæstet.

1716 bortsolgtes ryttergodset i Thy ved auktion. Møllen blev solgt til Mikkel Thomsen, borger og indvaaner i Tisted, for 82 rdl. Ved hans død et par år senere arvede hans moder stedet, som hun 1721 skænkede til Tisted kirke. Hendes gavebrev gengives her efter originalen, der opbevares i Tisted præstearkiv (landsarkivet, Viborg):

"Kiendes jeg underskrevne Anne Michels Datter, Salig Jacob Lauritzen Thindstrups Efterlode i Thisted; og hermed for alle vitterlig gjør, at som den Almægtige grundgode Gud fra min Barndom og hidindtil faderligen haver givet mig min beskikkede Deel, det jeg og vil haabe til min Udgang af Verden naadig at nyde; Saa haver jeg, der i min høye Alderdom er uden Mand og Livs-Arvinger, billigt været betænkt paa, ligesom i Hjertet saa og i Gierningen, at bekiende saadan Guds usigelige Barmhertighed, og derfor af fri Villie og med velberaad Hue, givet og foræret til Thisted-Kirke, ligesom jeg og hermed giver og forærer, een mig tilhørende Boelig, beliggende udi Tilsted Sogn og Bye, som staar indført i nye Matricul for 7 Skpr. 1 Fkr. 2 Alb. Hartkorn, og nu beboes af Simon Jensen, tilligemed et Gade-Huus dertil, han og i Brug haver, somey i Matriculen for noget er taxeret, hvilken Boelig og Huus mig arveligen er berettiget, efter min Salig Søn Michel Thomesen, som det paa holdende Auction over Kongl. Majestæts Rytter-Gods købte, efter Høystbemeldte Kongl. Majestæts givne Skiøde af 12te Oktobr. 1716.

Til ydermere Bekræftelse haver jeg dette egenhændig underskrevet og mit Zignette hostrykt, samt venlig ombedet min kiære Laugværge her paa Stedet, Sr. Henrich Frandsen, samt Høyt-ærede Thomas Andersen og Niels Madsen Poulsen, med mig til Vitterlighed at underskrive og forseigle. Thisted, den 24. May 1721.
A. M. D."

Gavebrevet er i sin helhed trykt 1759 i Hofmans Fundationer, Tome IV, side 411, hvor der på grund af en fejllæsning står Thisted sogn i stedet for Tilsted sogn.

Anne Michelsdatter døde 1722 efter at have været gift 2 gange. Hun havde været jordemoder og ved den håndtering bragt 500 børn til verden.

Simon Jensen døde 1727, og hans enke giftede sig samme år med Anders Andersen fra Sperind, der overtog fæstet. Han døde 1772 og efterfulgtes af Jens Poulsen fra Hassing, som var gift 3 gange, og som sammen med en voksen søn døde i året 1800 af den pest, der da bortrev en tiendedel af sognets beboere. Enken giftede sig med den efterfølgende fæster, Jesper Mikkelsen Dahl fra Heltborg, der er oldefader til den nuværende ejer af Tilsted Møllegaard, som ligger der, hvor den gamle vandmølle lå.

I medhold af lov af 24. april 1860 om afhændelse af nogle kirkers og offentlige stiftelsers gods gav Tisted Kirke i 1867 skøde til fæsteren på mølleejendommen, der i den nye matrikel af 1844 var sat til 1 Td. 5 skp. 2 fdk. 2¹/₄ alb. hartkorn, for 1282 rdl. mod en årlig ydelse af 3 td. byg til kirken.

I amtets contributionsregnskab for 1758 blev ejendommens mølleskyld, 2 td. 1 skp. hartkorn, slettet, og følgende note tilføjedes: "Dette mølleskylds hartkorn er rettelig udeladt af 1758 års jordebogsregnskab, siden derpå er bevilget at oprejse en vejmølle og deraf svare alle kgl. skatter efter kgl. allern. resol. dat. 9. novbr. 1757 og com. coll. ordre, dat. 19. dito."

Tilsted vejmølle blev først bygget i 1879, og indtil da fik folk fra Tilsted deres korn malet i Klatmølle i Torsted, hvortil en nu nedlagt vej var udlagt.

Kilder:

Præsteindberetninger 1568, 1599 og 1657.
Sejlstrup Slots lensregnskaber og jordebøger.
Dueholm-Ørum-Vestervig amters regnskaber og jordebøger.
Ørum lens skattemandtal.
Matrikler og andre hartkornslister.
Ryttergodsjordbøger i rigsarkivet.
Jordebøger på udlagt gods i Jylland 1648-52.
Markbogen 1683.
Modelbogen 1686.
Kronens skøder.
Tisted præstearkiv i landsarkivet.
Kirkebøger.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1956, side 23-33)